

Módszertani térkép a kulturális és nyelvi diverzitás megértéséhez

A tanulmánykötetben összegyűjtött és bemutatott kutatások relevanciája abban áll, hogy egyrészt feltérképezi az osztálytermi megfigyeléses technikák terén az utóbbi évtizedekben végbement nagy léptékű metodológiai fejlődés eredményeit, másrészt módszertant kínál egy – nálunk is egyre jelentősebb – megoldásra váró társadalmi problémára: az etnikailag és nyelvi heterogén osztályokban való integráció és hatékony pedagógia vizsgálatára.

2007/2008-ban a KSH adatai alapján összesen 10 916 migráns gyermek tanult Magyarországon valamely közoktatási intézményben, több mint 40 százaléka általános iskolában. Ezek az adatok azonban nem tartalmazzák azon magyar állampolgárságú, ám más nemzetiségű, etnikumú gyerekeket, akik kultúrájuk és/vagy anyanyelvük révén különböznek többségi társaiktól. Már pusztán a statisztikai adatokat látva is nyilvánvaló, hogy milyen sürgető probléma a nem magyar anyanyelvű diákok közoktatásba való integrálása, a nyelvi és kulturálisan heterogén osztályokban felkészült és képzett tanárok és hatékony pedagógia alkalmazása.

A Hersh C. Waxman, Roland G. Tharp és R. Soleste Hilberg által szerkesztett tanulmánykötet irányításként szolgálhat a témában induló és folyó hazai kutatások számára is. A kötetben összegzik az elmúlt másfél évtizedben kialakított, kifejezetten nyelvi és kulturális szempontból is heterogén osztályokra kifejlesztett megfigyelési módszereket. 12 fejezetet át közel 300 oldalnyi terjedelemben kínálnak mind módszertani, mind elméleti perspektívát a multikulturális-interkulturális pedagógia számára. A szerkesztők bevezetője után, amelyben egyrészt értelmezési keretet, másrészt tömör összefoglalást adnak az olvasó számára, tíz fejezetben ismerkedhetünk meg az osztálytermi megfigyeléses technikák olyan tárházával, amelyek az eltérő kultúrájú gyermekek együttes tanítását célzó pedagógiai módszerek haté-

konyságát hivatottak vizsgálni és értékelni.

A kötet a lehető legszélesebb körből merít; a tanárfókuszú módszerek az instrukciók szerepének és megfigyelésének hangsúlyozásától (2. és 5. fejezet) a hatékony pedagógiai minták alkalmazásának vizsgálatáig (3. fejezet) terjednek. Bemutat egy diákok viselkedésének osztálytermi megfigyelésére alkalmas módszert (4. fejezet), kiegészítve mindezeket a tanár-diák interakciók együttes megfigyelésének lehetőségeivel (6. és 9. fejezet). Végetül egy harmadik megközelítést is tárgyal, amely alkalmas az oktatási programok hatékonyságára vonatkozó következtetések levonására (7., 8. és 10. fejezet).

Az egyes tanulmányok kimerítő alapos-sággal mutatják be az adott módszer kifejlesztésének és felvételének lépéseit, az alkalmazás lehetőségeit. Az olvasó lépésről lépésre ismerheti meg először az eszköz háttérében húzódó elméleti keretet, majd a szerkesztés, előtesztelés és kialakítás folyamatát, végül az alkalmazás módszertanát. A megfigyelési szempontok és értékelő adatlapok függelékként kapcsolódnak az egyes tanulmányokhoz.

A tanulmányok többségében olvashatjuk a közölt eredmények háttérében álló pontos statisztikai elemzéseket és nem utolsósorban a módszerek pedagometria vizsgálatának eredményeit is. Az egész kötetet végigvonul a reliabilitás és validitás, tehát a megbízhatóság és érvényesség igazolásának és teljesülésének elengedhetetlen követelménye. A tanulmányok hosszan tárgyal-

ják a megfigyelések és megfigyelők közötti reliabilitás örvendetes teljesülését, amelyet a szerzők mérőeszközeik fontos erősségének tartanak. Figyelemreméltó azonban, hogy a szerzők kizárólag strukturált megfigyelési módszereket mutatnak be, amelyek tehát egyértelműen meghatározott kategória-rendszeren, elméleti konstruktumok megfelelő konceptualizálásán, gondosan kidolgozott megfigyelési rendszerek és értékelőlapok használatán alapulnak, amelyeket – az esetek többségében – felkészült és betanított megfigyelők végeznek el. A reliabilitás ilyen esetben azonban nem az eszköz erőssége, hanem alapvető követelménye, hiszen – bár néhány szerző kvalitatívnak definiálja módszerét – valójában strukturált, kvantitatív mérőeszközökkel dolgoznak. Ezenkívül a 12. fejezetben maguk a szerkesztők is kiemelik, hogy a kötet tanulmányaiban a kritérium és konkurens validitás kérdésének elhanyagolása általános.

A megfigyeléses módszerek nagy hátránya az eredmények és az eszköz általánosíthatóságának és adaptálásának problematikája. Hilberg és munkatársai a harmadik fejezetben felhívják az olvasó figyelmét arra, hogy az általuk kifejlesztett technikát eddig csak nyelvileg és etnikailag heterogén osztályokban alkalmazták, így kérdés, hogy homogén osztályok esetén is hasonló eredményeket mutatna-e a megfigyelt módszer. Ugyanez a kérdés felmerülhet más bemutatott mérőeszközök esetén is, mivel a tanulmányok többsége nem tér ki kontrollcsoportokon végzett kutatási eredményekre. A vizsgálati minta jelentős többségét latin-amerikai származású, spanyol anyanyelvű gyermekek tették ki. Kisebbségben alkalmazták a mérőeszközöket olyan nem homogén osztályok esetén, ahol túlnyomóan afro-amerikai vagy amerikai őslakos gyermekek tanultak, valamint a bemutatott vizsgálatok igen kis hányada foglalkozik ázsiai diákokkal. Nem feledkezhetünk el arról, hogy a mérőeszközöket angol nyelvet tanuló diákok megfigyelésére fejlesztették ki az Egyesült Államokban. A módszerek magyar környezetben való esetleges fel-

használását tehát egy adaptálási folyamatnak kell megelőznie, a más kultúrákban való hatékonyság és alkalmazhatóság azonban egyelőre kérdéses.

Az utolsó fejezetben a szerkesztők maguk is felvázolják és egyben megválaszolják a módszertannal kapcsolatos metodológiai (megfigyelő jelenlétének hatása, szubjektivitásproblémája), episztemológiai (validitás kérdése és egyéb környezeti hatások), valamint pragmatikai (idő- és költségigény, megfigyelők tréningezésének problémája) kritikákat. Végetetül új perspektívákat fogalmaznak meg, és kitégítják a jövőbeni kutatási lehetőségek és témák horizontját.

Minden módszernél, így a megfigyelési stratégiánál is érvényesül egyfajta vámrév hatás. Bár tisztában vagyunk a módszer korlátaival, olyan erősségekkel és előnyökkel rendelkeznek – gondoljunk csak az egyéb mérőeszközök esetén sokszor hiányolt ökológiai érvényességre –, amely legitímizálja és elengedhetlenné teszi alkalmazását a megfelelő konstruktumok megragadása érdekében.

A kötet tagadhatatlan előnye és értéke abban rejlik, hogy az olvasó kézhez kap tíz jól felépített és megszerkesztett, kipróbált és alkalmazott, hatékonyság tekintetében releváns eredményekkel alátámasztott mérőeszközt, a felvétel metodológiájának részletes leírásával és a szükséges értékelési lapokkal együtt. Fontos azonban végiggondolnunk az egyes módszerekhez csatolt tanácsokat és értelmeiket. A szerzők felhívják ugyanis a figyelmünket arra, hogy számos esetben elengedhetetlen a megfigyelők felkészítése és kiképezése, a pontozás és a metodológia megfelelő elsajátítása, amelynek a hiánya nagyon könnyen vezethet helytelen alkalmazáshoz és ezáltal megalapozatlan következtetések levonásához. Az eszközök adaptálásának és hatékony felhasználásának sarokköve a megfelelő tréningek és képzés kivitelezése, megszervezése.

Összességében elmondható, hogy a könyv olyan szisztematikus metodológiai áttekintést nyújt, amely valóban új perspektívákat kínál a többkultúrájú, többnyel-

vű osztályokban folyó pedagógiai tevékenység és tanulói munka megismeréséhez, az ezekben alkalmazható effektív módszerek feltérképezéséhez, amely nemcsak a kutatás, hanem az oktatás terén is kiválóan hasznosítható.

Waxman, H. C., Tharp, R. G. és Hilberg, R. S. (2004, szerk.): *Observational Research in U.S. Classrooms, New Approaches for Understanding Cultural and Linguistic Diversity*. Cambridge University Press.

Szabó Ágnes – Cs. Czachesz Erzsébet
ELTE, Interkulturális Pszichológiai
és Pedagógiai Központ

The RoutledgeFalmer Reader in Multicultural Education

A Gloria Ladson Billings (University of Wisconsin) és David Gillborn (University of London) által összeállított tanulmánykötet deklarált célja, hogy multikulturális oktatás témakörében együtt szólaltassa meg a „a közös nyelv által kettéosztott két nemzet” jeles kutatóit, s pótolja azt a hiányosságot, hogy vezető amerikai szakértők alkotásai ritkán jelennek meg brit tankönyvekben és fordítva.

A kötet négy nagyobb részből áll. Az első, az *Elméletek* a kulcsfogalmakat tárgyalja, többek közt az európai fül számára igen rosszul csengő, de az amerikai szakirodalomban megkerülhetetlen 'race', azaz 'faj', a multikulturalizmus, az antirasszizmus fogalmát. A második rész az *Identitások* kérdéskörével foglalkozik, a harmadik és negyedik fejezet a *Gyakorlat és a Módszerek* témakörét öleli fel. A harmadik fejezetben arról van szó, hogy miként nyilvánul meg a rasszista attitűd a multikulturális iskolai osztályokban, a negyedik pedig az oktatással kapcsolatos kutatások egyes módszertani problémáit tárgyalja, teret adva például a kutató szerepét érintő kérdéseknek is.

A kötet bevezető írása, Michael Omi és Howard Vinant *A faj koncepciójának elméleti státusáról* írt cikke a fogalom történetileg kialakult két elméleti megközelítését járja körül. Az egyik felfogásban a 'faj' mint elméleti konstruktum a társadalmi egyenlőtlenségek ideológiai magyarázatául szolgál, a másikban gyakran objektív, független változónak tekintik, és nem veszik figyelembe a csoportidentitást, a folytonosan változó paramétereket, amelyekkel keresztül a csoportérdekek megfo-

galmazódnak, a státusok kijelölődnek, a szerepek eljátszásra kerülnek. A szerzőpáros amellel érvel, hogy a két történeti megközelítés helyett egy kritikai, folyamat-orientált megközelítésre lenne szükség, amely a 'faj' koncepcióját az aktuális politikai rendszert is figyelembe véve vizsgálja, és tekintetbe veszi, hogy az egyes folyamatok, mint például a bevándorlás vagy betelepítés globális jelenségek, és nem redukálhatók egyes földrajzi területekre. James A. Banks *A faj koncepciója, tudáskonstrukció és oktatás az USA-ban* című írása az 1911 és 2000 közötti történelmi és társadalmi viszonyokat vizsgálja, és azt, hogy a változó körülmények milyen módon befolyásolják a 'faj'-ról történő gondolkodást. Bemutatja például, hogy az USA-ban az 1900-as évek első évtizedeiben az Európa déli, középső és keleti régiójából tapasztalt nagymértékű bevándorlás által életre hívott asszimilációs és pluralista paradigma keretei között miként alakult a bevándorlókkal szembeni attitűd, a 'faj'-ról alkotott koncepció. A tanulmány kiemelten fontos állítása az, hogy a társadalom demokratikus ideálja és a társadalmi gyakorlat közti inkonzisztencia feltárása és artikulálása révén a